

МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ЯВИЩА АНОМАЛЬНОГО ТА СУСПІЛЬСТВА В ЇХ ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ: ЕКОПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Проаналізовано явище людської аномалії як соціального інституту, за принципом якого будується струнка модель, що фіксує взаємодію «явища аномального» та суспільства на всіх етапах історичного розвитку людства. У розвідці розглядається у просторі багаторівневої системи «носії аномалії – середа», на принципах екопсихології (Швалб Ю.М.), автор статті презентує результати проведення організаційно-діяльничної гри «Проектування еколого-орієнтовного розвитку сучасного міста».

Ключеві слова: *аномальне явище, людина з особливими потребами, компенсація, суспільство, глобалізація, ідентифікація, середовище, рекреаційність*

Вивчаючи впродовж останніх років проблему компенсації в різних її вимірах, необхідно зазначити, що питання функції компенсації у культурі не можна розглянути без категорії «людська аномалія». Даний матеріал присвячений питанню щодо взаємовпливу, взаємозв'язку соціуму до явища людської аномалії у її екопсихологічних вимірах, саме цим і обумовлюється **актуальність теми дослідження**.

Сьогодні відбувається сегментація аномального явища у різних наукових дискурсах, і його реценція в філософських студіях має надати можливість якщо не сприйняття, то принаймні наближення до цілісного бачення, оскільки сучасне бачення культури є розумінням її цілісності, заснованої на широкому міждисциплінарному підході до її вивчення. Саме тому інтеграція поняття аномалії до філософського дискурсу сприяє гуманізації тих соціокультурних практик, які є основою також екопсихологічних вимірів.

Постановка наукової проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема аномалій найбільше розроблена в психології і психіатрії при вивченні психічних хвороб. В історії психіатрії склалися мінімум три головні підходи до розгляду психічних хвороб: біологічний (фізіологічний); соціальний та психотерапевтичний (клінічний психотерапевтичний напрям: Ф. Александер, О. Бергштейн, С. Гроф, Б. Д. Карвасарський, Є. Кречмер, А. Кронфельд, О. Ранк, Ж.-М. Шарко, Л. Шерток та ін.).

Хоча кожен з них є однобічним і недостатнім для аналізу і корекції психічних розладів, проте їхня присутність в діагностичній та лікувальній практиці спричинена складністю самого феномену психопатології.

Разом з цим, важливим **завданням** нашої розвідки для філософської рефлексії є залучення застосування нового постнекласичного парадигмального знання до дослідження та побудови моделі взаємозв'язку соціуму до носіїв людської аномалії у їх екопсихологічних вимірах: особистість як носій інформації в умовах трансформації природного і соціального середовища, а також управління розвитком міського середовища й обов'язкового розглядання освітнього простору як умови екологізації міста, екологізація сучасного міського розвитку.

Аналіз наукового матеріалу, для реалізації поставленого завдання, стає корисним, коли осмислюється життєдіяльність носія аномалії, його життєвий світ, життєві стосунки у місті та у світі. Усе це формує нову модель взаємозв'язку соціуму з носієм аномалії. У той же час, використання результатів дослідження вказаного соціального явища в Україні на матеріалі м. Маріуполя сьогодні вимагає докорінного реформування на основі його нової моделі зв'язку з соціумом.

У статті представлені результати проведення організаційно-діяльнісної гри «Проектування еколого-орієнтованого розвитку сучасного міста», що проходила в рамках XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми екологічної психології: життєдіяльність особистості в умовах сучасного міста», що була проведена у травні 2017 р. в місті Маріуполь, це дозволило нам визначити інтегративні фактори, дія яких і віддзеркалює сучасний соціокультурний простір у контексті екопсихологічних вимірів.

У Словнику слів іншомовного походження (1979 р.) термін «аномалія» тлумачиться так (грец. *anomalio* – відхилення від норми, загальної закономірності) – неправильність (одиниця розвитку), а в англomовному словнику – аномалія, за етимологією, слово, яке фіксує те, що суперечить установленому порядку речей [10].

Аналіз джерел з означеної тематики доводить, що це поняття є відображенням соціальної дійсності і складним для дефініції у психологічній площині. З клінічної точки зору аномалія не означає душевні, психічні чи психіатричні відхилення, тобто вона не є ментальною хворобою. В такому разі аномалія означає певну нетиповість для певної спільноти або виняток із загальних уявлень, які відповідають визначеній у певній спільноті нормі. Наприклад, представники певних африканських племен мають по шість пальців на кожній руці. Як це кваліфікувати — як відхилення чи вдосконалене пристосування? На нашу думку, слід уважати, що людська аномалія

являє собою психічну, анатомічну, фізіологічну чи ментальну відмінність індивіда, яка відрізняє його від загальноприйнятних в даній спільноті уявлень про норму.

Слід зауважити, що людська аномалія як явище з відповідними виявами і функціями вивчається біологією, фізіологією, філософською антропологією, аномальною психологією, корекційною педагогікою, але поки що не набуло ґрунтовного опрацювання в філософії. При цьому вважається, що «пришестя аномалії» в гуманістиці було підготовлене «бунтом природи в людині», процесами широкого поширення антираціоналістичних ідей та педагогічно зорієнтованих психопрактик і найвибуховішим, на наш погляд, відчуттям осо бистісної відчуженості від соціуму, канонізованого постмодерністською «філософією», що задекларувувала бінарну опозицію «герой – юродивий».

Але в узагальненому й об'єктивному тлумаченні людська аномалія – це соціальний інститут, за принципами якого вибудовується струнка модель, що фіксує взаємовідносини «аномального явища» та суспільства на всіх етапах історичного розвитку людства. Щодо виникнення першої моделі, як видається, треба визначити її як: 1) «*модель варварського ставлення до носіїв аномалії*». В процесі еволюції аномальні особи не допускалися до різних людських спільнот з метою ізоляції «антипатичних» індивідів, попередження спарювання з ними усередині групи, і ситуація могла доходити навіть до фізичного переслідування або смерті. Дослідження культурного феномену «людська аномалія» передбачає необхідність його осмислення за допомогою первинної форми релігії – анімізму. Серед нагальних проблем аналізу доісторичного періоду особливе місце посідає питання про зв'язок анімістичного світосприйняття первісної людини з різними станами і процесами, що безпосередньо стосуються феномену людської аномалії. У зв'язку з цим постає низка дихотомій: захворювання – здоров'я, норма – патологія, дефект – норма. Важливе місце в контексті обраної теми посідають концептуальні розробки Г. Спенсера, який вважав, що, осмислюючи термін «божевілля», нам необхідно виявити, як дика людина ставилася до явища непритомності. Про цей стан Спенсер у «Синтетичній філософії» [5] зазначав, що існувало уявлення про душу в примітивної людини, а саме: якщо під час сну людину перенести з місця на місце, то її душа залишиться там, де людина заснула. Спенсер стверджував, що непритомний стан теж навіював віру примітивної людини у незримого двійника, який то залишає тіло, то повертається в нього. У монографії Леманна «Люстрована історія забобонів і чаклунства. Від давнини до наших днів», що вийшла друком у Києві 1900 р., йдеться про те, що людство завжди вірило в магію, ритуали якої дають можливість пізнати те, що лежить за

межами повсякденного досвіду, та впливати на психічний стан людини і матеріальний світ для вирішення різноманітних практичних завдань: лікування хвороб, збільшення тривалості життя [1, с. 246]. У багатьох культурах, як стверджував Г. Померанц у роботі «Вихід з трансу» (1990 р.), «...примітивні люди зберігали головну умову культури діалогу міфопоетичного, танцювального, святого (компенсаційного характеру), ділового, раціонального мислення (поведінка), діалогу буднів і свят. Тому всі племінні культури сутнісно цільні культури, на них лежить відбиток духу» [7, с. 461–462]. Виникає певний зв'язок між розумінням примітивною людиною свого тіла і того, що відбувається з ним у подальшому житті, а також у житті колективу, в якому вона існує, якщо всіх їх розділяє хвороба. До появи слова, як стверджує український філософ В. Косяк, підґрунтям, що формує свідомість, була ритмопластика — мова тіла, а давні релігії — це «релігії тіла», в яких духовне ще, напевно, не розпочало усвідомлюватися в його відносній автономності, оскільки воно, вочевидь, ще не сформувалося й онтологічно. Є маса пережитків язичницьких культів у Старому Заповіті. Віруючі через споживання умовного тіла Бога сповнюють його духовності [3, с. 140]. Можна припустити, зазначає Косяк, що «тілесний» анімїзм — найперша форма первісної релігії. Тоді як С. Токарев твердить, що «...в тілі первісної людини нібито живе друге “Я”, її двійник. Її душа, які можуть залишати тіло та повертатися в нього. До цієї ідеї дикуни приходять від спостережень сну, хвороби, непритомності, смерті...» [6, с. 101]. На стадії дикунства людство увірувало в те, що будь-яка неповноцінність в людині несе загрозу її існуванню, і тому необхідно знищити того чи іншого носія аномалії. Зокрема, рід обережно ставився до життя та здоров'я правителя Бога-людини, оскільки від цього залежав добробут усіх співплемінників. Дж. Фрезер у роботі «Золота гілка» (1900 р.) відзначав, що «ще на початку ХІХ століття звичай племені буньоро в Центральній Африці вимагав, аби вождь вдався до самогубства в разі серйозної хвороби» [8, с. 53-56]; 2) друга модель — модель «непотрібності суспільству» спричиненої характерними особливостями стародавньої людини, яка сприймала реальне оточення як «світ всеохоплюючої єдинотілесності». Загальновідомо, що для греків-язичників боги Олімпу — це духовно-тілесні істоти; боги всіх міфологій завжди схожі на людей; міфи репрезентують «опис» зовнішності й характеру кожного бога. Так, Гефест — бог-коваль — кривий на обидві ноги, невисокого зросту, навіть потворний, однак з міцними руками, широкими грудьми, м'язистою шиєю, розумний і кмітливий. Отже, потворність Гефеста лише позірна, оскільки він наділений красою інтелекту, що й приваблювало Афродіту — все ніби як у людей. Що стосується уявлень про норму, то ще в давнину до розряду агентів і носіїв злої, руйнів-

ної сили — чаклунів суспільство нерідко зараховувало тих, хто чимось відрізнявся зовні від середньостатистичної норми — калік, карликів, просто неповноцінних людей. У неусвідомленому неприйнятті суспільством людської аномалії, у цьому побоюванні щодо них приховувалося, вочевидь, інстинктивне біологічне неприйняття нормальними аномальних. Соціум інстинктивно вороже ставився до неповноцінних людей. Це відзначав ще Платон у діалозі «Держава»: «Хто в належний людині термін не спроможний жити, того, вважав Асклепій, не треба лікувати, тому' що така людина некорисна і для себе, і для суспільства» [4, с. 175]. Більш категоричним виявився Арістотель — на його думку, потрібен закон: жодного каліки вирощувати не слід; 3) для глибшого розуміння гостроти проблеми співіснування беззахисних калік та сильного своєю множинністю суспільства звернімося до *третьої, так званої «середньовічної», моделі*, що стосується взаємовідносин суспільства й аномалій в часи Середньовіччя. Нам вбачається, що для цієї моделі спільноти типовим видається той факт, що для більшості представникам цієї епохи були характерними уявлення про повновладдя Сатани над людським тілом. Існували також переконання, що Диявол може мордувати тіло хворобами, аби довести душу до відчаю. У середньовічній Європі лікування душевнохворих було передано головним чином до рук духовенства. Є приклади, що в середньовічному періоді до психічно хворих ставилися з особливою повагою. Показовим є те, що саме в XVI ст. Свята Тереза Авільська (1515-1582), захищаючи від інквізиції черниць з прогресуючою істерією, доводила, що її підопічні не одержимі, а швидше «нібито хворі» (*comas enfermas*). Зрозуміло, що вона не мала на увазі тілесний недуг, у вислів «нібито» вона вклала припущення, що «свідомість може хворіти так само, як може хворіти тіло» [2, с. 92]. Своєрідна модель соціально-емотивного ланцюжка «хвора людина — суспільство — церква» побутувала у XVI-XVIII ст., згадку про яку знаходимо в драмі В. Шекспіра «Король Лір» [9], де читаємо: «Країною блукають потворні Томи з Бедлами. Погрозами, прокляттями, мольбою собі випрошують на харчування» (акт II, сцена 3). Відомо, що в 1547 р. монастир Святої Марії Віфлеємської в Лондоні був перетворений Генріхом VIII на притулок «Бедлам», який уславився своїми злидними умовами утримання. Схожі притулки існували ще в деяких країнах: у Франції — Шаратон (1641) — богема юродивих; у Відні — Вежа Лунатиків (1784). яких показували, як тварину зоопарку. Проведений нами аналіз джерельної бази з означеної тематики доводить, що період Середньовіччя охарактеризувався упередженим ставленням до людей, хворих на психічні розлади: від перших кроків з організації суспільного презирства до знищення хворих на вогнищах інквізиції. Вважаємо, що цій моделі були притаманні особлива жорстокість

і безкарність, причетність до її демонстративності релігійних страхів і пристрастей, а також наявність конфлікту інтересів між силами духовенства і цивілізації відносно носіїв аномалії; 4) ми дійшли до узагальнення, що *четверта модель* з'явилася як наслідок «гуманістичної еволюції»: для осіб з вадами створювалися притулки. їм дозволяли жити з жебракуванням. На диво живучою виявилася ця система «реабілітації», що зберігається й донині, жахливо контрастуючи з досягненнями НТП та загальним рівнем культури буття. Показово, що у XVIII – на початку XIX ст. Ф. Пінель та Дж. Коноллі проголосили принципи ненасильства щодо душевнохворих, а кардинальна зміна взаємин між суспільством і людиною з вадами втілювалась у «модель ненасильства до носіїв аномалії»; 5) наш аналіз показав, що в аграрних суспільних формаціях аномалія (інвалідність) розглядалася в контексті економічної утилітаризації особистості, її соціальної корисності, застосовувався критерій – вправний або поганий хлібороб, робітник, воїн тощо. З принизливою для цих людей відвергістю аналогічний образ інваліда репродукується і в індустріальному суспільстві, де особистість взагалі тлумачиться передусім як виробник матеріальних та інших благ. У цій ситуації встановлюється *п'ята, «економічна модель аномалії»*, яка демонструє нову форму відносин між людиною з вадою та суспільством. Це модель функціональної обмеженості, що вбачає нібито неповноцінність і неспроможність особистості виконувати ті чи інші функції, очікувані соціумом. Цей період в історії людства було зафіксовано як доба нозологічної психіатрії Е. Крепеліна. Характерною ознакою цієї моделі був факт уведення нозологічної класифікації психічних відхилень, що було зумовлене підвищеною нервозністю в розширених колах суспільства, яка все помітніше виходила за межі спеціальних медичних закладів і поширювалася в людському побуті та громадському житті. На сьогодні відомо, що третина нездорових людей на планеті – це пацієнти з психічними захворюваннями. Така сумна статистика вказує на необхідність з огляду на предмет нашого дослідження зупинитися на деяких аспектах психіатричних хвороб, з-поміж яких найпоширенішими є такі види: ендогенні психічні хвороби нез'ясованого походження (шизофренія, епілепсія та маніакально-депресивний синдром тощо); екзогенні психічні розлади (інфекційні, травматичні, соматогенні); психогенні (реактивні психози, неврози); патологія психічного розвитку (психопатії, олігофренії); 6) насамперед слід зауважити, що етіологічними причинами психічних захворювань виступають як ендогенні фактори (частіше за все спадкова схильність, генетична аномалія, конституціональна неповноцінність), так і екзогенні (інфекції, інтоксикації, черепно-мозкові травми, психотравми, важкі стреси, надмірні нервові навантаження тощо). Це дає підстави вва-

жати, що в суспільстві, динаміка якого визначається контекстом глобалізації, існує певне протистояння між репресивно-наглядальними медичними клініками та гуманістичною, екзистенційною медициною, заснованою на принципах гуманістичного піклування про особу із особливими потребами. Перші застосовують адміністративну модель аномальності, коли інвалідність сприймається як особиста патологія людини, всі її проблеми – як наслідок цієї патології. Підходи такого роду та відповідна соціальна політика в науковій літературі позначають терміном *desabilism* (інвалідизм, за аналогією з расизмом). Ця *шоста модель відносин «суспільство – інвалід»* не виключає дискримінації людей з особливими потребами, ставлення до них з боку соціуму як до неповноцінних членів суспільства, що мають примітивні, а не особливі потреби.

У цілому ми поділяємо точку зору американського антрополога Л. Уайта [11], який диференціює культуру на явища, котрі у свою чергу поділяються на: а) дії та вчинки (поведінкові схеми); б) ідеї (вірування, знання, переконання); в) почуття (настанови, ціннісні орієнтації). Така схема була використана під час розгляду явища людської аномалії. При цьому в різні історичні періоди ставлення людської спільноти до носіїв аномалії позиціонується у вигляді певних поведінкових схем або дій, які утворюють першу складову явища аномалії.

Отже, можна констатувати неоднозначне ставлення суспільства до аномалії, яке формувалося історично, знецінюючи сутність європейського гуманізму впродовж століть.

Складовою нашої розвідки є еколого-психологічні виміри, які визначаються тим фактом, що відбулася організаційно-діяльнісна гра, де було організовано робочі групи на чолі з модераторами, які були закріплені за такими напрямками: 1) історико-територіальної безперервності (відчуття ідентичності з місцем мого міста – «Я – Маріуполь»; 2) унікальності (це «ізіюминка» міста); 3) подвійності (задоволення потреб інтересу мешканців міста і села); 4) підтримки ініціативності можливості (майданчики для ініціатив і можливостей); 5) сумісництва рекреаційної діяльності з розвитку рекреаційної сфери інфраструктури за екопсихологічними принципами Швалба Ю.М.

Вказана техніка дозволяє дослідити проблему існування певного прошарку носіїв аномалії в місті. Досліджувані підгрупи учасників організаційно-діяльної гри поділялися відповідно до зазначених вище принципів (Швалб Ю.М.), було укладено кілька груп. Пропонуємо до розгляду таку: група маріупольських спортсменів з вадами здоров'я, до складу якої входили – О.В. Комаров (спортсмен з вадами опорно-рухового апарату, член параолімпійської збірної команди України з плавання 2009, майстер спорту міжнародного

класу з плавання, багаторазовий чемпіон і рекордсмен України з плавання серед спортсменів з обмеженими фізичними можливостями), Д.В. Чуфаров (спортсмен з вадами зору, багаторазовий призер Параолімпійських ігор, чемпіон і рекордсмен світу 2013 року з плавання, почесний громадянин Маріуполя), А.С. Крюков (спортсмен з вадами опорно-рухового апарату, майстер спорту України міжнародного класу з пауерліфтингу, чемпіон і рекордсмен Європи 2013 р.) – та представник мерії міста в особі заступника начальника управління соціального захисту населення Центрального району Маріупольської міської ради Голубкова С.П., який розповів про те, що в м. Маріуполі вживаються заходи для гарантування рівних прав та свобод громадянам з інвалідністю (громадяни міста з інвалідністю мають можливість вільно об'єднуватися в громадські формування з метою захисту своїх інтересів; виконавчий комітет Маріупольської міської ради співпрацює з 18 громадськими організаціями мешканців з інвалідністю, а також з 5 ветеранськими організаціями, в яких на обліку перебувають в тому числі й ветерани з інвалідністю; на фінансову підтримку громадських організацій з міського бюджету у 2017 році виділено 752,0 тис. грн.).

У процесі гри також було отримано такі пропозиції від учасників щодо: 1) створення доступного середовища для отримання соціальних послуг, а саме: надання інформаційної допомоги на вокзалах і в місцях громадського користування, створення відео-диспетчерської служби для зв'язку з екстреними службами для осіб з вадами слуху та зору тощо; 2) комплектації дитячих і спортивних майданчиків елементами для жителів з інвалідністю, а саме: оснащення тротуарів тактильною плиткою, розширення бордюрів для пересування громадян на інвалідних візках, придбання вертикальної платформи для підйому людей з інвалідністю в залізничний транспорт та ін.; 3) створення нового сайту міського Центру практичної психології і соціальної роботи для всіх учасників НВП, з метою розміщення рекомендацій, методичної літератури для педагогів та батьків.

Отже, у **висновку** слід зазначити, що є всі підстави стверджувати про те, що досвід аналізу організаційно-діяльничої гри відкриває значні потенційні можливості використання екопсихологічних вимірів для осмислення означеної проблеми. На практиці застосування організаційно-діяльничої гри передбачає створення нової моделі взаємозв'язку міста та носія аномалії, що вибудовується у том числі на принципах, сформульованих Швалбом Ю.М. Значним набутком дослідження, проведеного у розвідці є використання концептів життєдіяльності особистості – носія аномалії в умовах сучасного міста (на прикладі міста Маріуполя). Також слід зазначити, що проектування як метод управління може застосовуватися не лише до окремих проблем, але й до сучасних проблем екологічної пси-

хології, до вивчення і дослідження життєдіяльності особистості як носія аномалії в умовах сучасного міста. Ми вбачаємо перспективи подальшого дослідження – створення проектів програм життєдіяльності носіїв аномалії як у місті, так і в селі.

Список використаних джерел

1. Ілюстрована історія забобонів і чаклунства. Від давнини до наших днів / уклад. А. Леман. – К. : Либідь, 1991. – 671 с.
2. Карсон Р. Анормальная психология / Р. Карсон, Дж. Батчер, С. Минека. – 11-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 1167 с.
3. Косяк В. А. Эпистемология человеческой телесности / В. А. Косяк. – Сумы: Унив. кн., 2002. – 362 с.
4. Платон. Тимей / Платон // Собр. соч. : в 3 т. – М. : Мысль, 1971. – Т. 3, ч. 1. – С. 455–542.
5. Спенсер Г. Синтетическая философия : пер. с англ. / Г. Спенсер. – М. : Иностр. лит., 1977. – 791 с.
6. Токарев С. А. Ранние формы религии / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 622 с.
7. Философия культуры. Становление и развитие / под ред. М. С. Кагана, Ю. В. Перова, В. В. Прозерского, З.П. Юровской. – СПб. : Лань, 1998. – 448 с.
8. Фрезер Д. Д. Золотая ветвь: исследование магии и религии / Д. Д. Фрезер ; пер. с англ. М. К. Рыклина. – М. : Политиздат, 1986. – 703 с. – (Б-ка атеист. лит.).
9. Шекспір, В. Король Лір / Вільям Шекспір ; [пер. Максима Рильського] // Тво–ри : в 6 т. Т. 5.–К. : Дніпро. 1986.–С. 235–343.
10. The Penguin ENGLISH DICTIONARY. New. fully updated third edition. – Penguin Books, 2007. – 1498 p.
11. White, Leslie. The Concept of Cultural Systems: A Key to Understanding Tribes and Nations / Leslie White. –New York : Columbia University Press, 1975. – 192 p.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Ілюстрована історія забобонів і чаклунства. Від давнини до наших днів / уклад. А. Леман. – К. : Либідь, 1991. – 671 с.
2. Карсон Р. Анормальная психология / Р. Карсон, Дж. Батчер, С. Минека. – 11-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 1167 с.
3. Косяк В. А. Эпистемология человеческой телесности / В. А. Косяк. – Сумы: Унив. кн., 2002. – 362 с.
4. Платон. Тимей / Платон // Собр. соч. : в 3 т. – М. : Мысль, 1971. – Т. 3, ч. 1. – С. 455–542.
5. Спенсер Г. Синтетическая философия : пер. с англ. / Г. Спенсер. – М. : Иностр. лит., 1977. – 791 с.
6. Токарев С. А. Ранние формы религии / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 622 с.
7. Философия культуры. Становление и развитие / под ред. М. С. Кагана, Ю. В. Перова, В. В. Прозерского, З.П. Юровской. – СПб. : Лань, 1998. – 448 с.

8. Frezer D. D. Zolotaja vetv': issledovanie magii i religii / D. D. Frezer ; per. s angl. M. K. Ryklina. – M. : Politizdat, 1986. – 703 s. – (B-ka ateist. lit.).
9. Shekspir, V. Korol' Lir / Vil'jam Shekspir ; [per. Maksyma Ryl's'kogo] // Tvo-ry : v 6t. T. 5.–K. : Dnipro. 1986.–S. 235–343.
10. The Penguin ENGLISH DICTIONARY. New. fully updated third edition. – Penguin Books, 2007. – 1498 p.
11. White, Leslie. The Concept of Cultural Systems: A Key to Understanding Tribes and Nations / Leslie White. –New York : Columbia University Press, 1975. – 192 p.

Попович Е.В. Модели взаимодействия явления аномального и общества в их историческом развитии: экопсихологические измерения

Проанализировано явление человеческой аномалии как социального института, на принципах которого выстраивается стройная модель, фиксирующая взаимодействие «явления аномального» и общества на всех этапах исторического развития человечества. В исследовании рассматривается в пространстве многоуровневой системы «носитель аномалии – среда», на принципах экопсихологии (Швалб Ю. М.), автор статьи презентует результаты проведения организационно-деятельностной игры «Проектирование эколого-ориентированного развития современного города».

Ключевые слова: аномальное явление, человек с особыми потребностями, компенсация, общество, глобализация, идентификация, среда, креационность

Popovych O.V. Models of interaction of anomalous phenomena and society in their historical development: ecological dimensions

Analyzed the phenomenon of human anomalies as a social institution, which is built on the principles of harmonous model that captures the interaction of «anomalous phenomena» and society at all stages of the historical development of mankind. In the article, the multi-level system «carrier of anomaly – environment» is considered in the open air on the principles of ecopsychology (Schwalb Yu.M.). The author of the article presents the results of the organizational and activity game «eco-oriented orientation of evolution of the modern city».

Key words: abnormal phenomenon, people with special needs, compensation, society, globalization, recreational, environment, identification